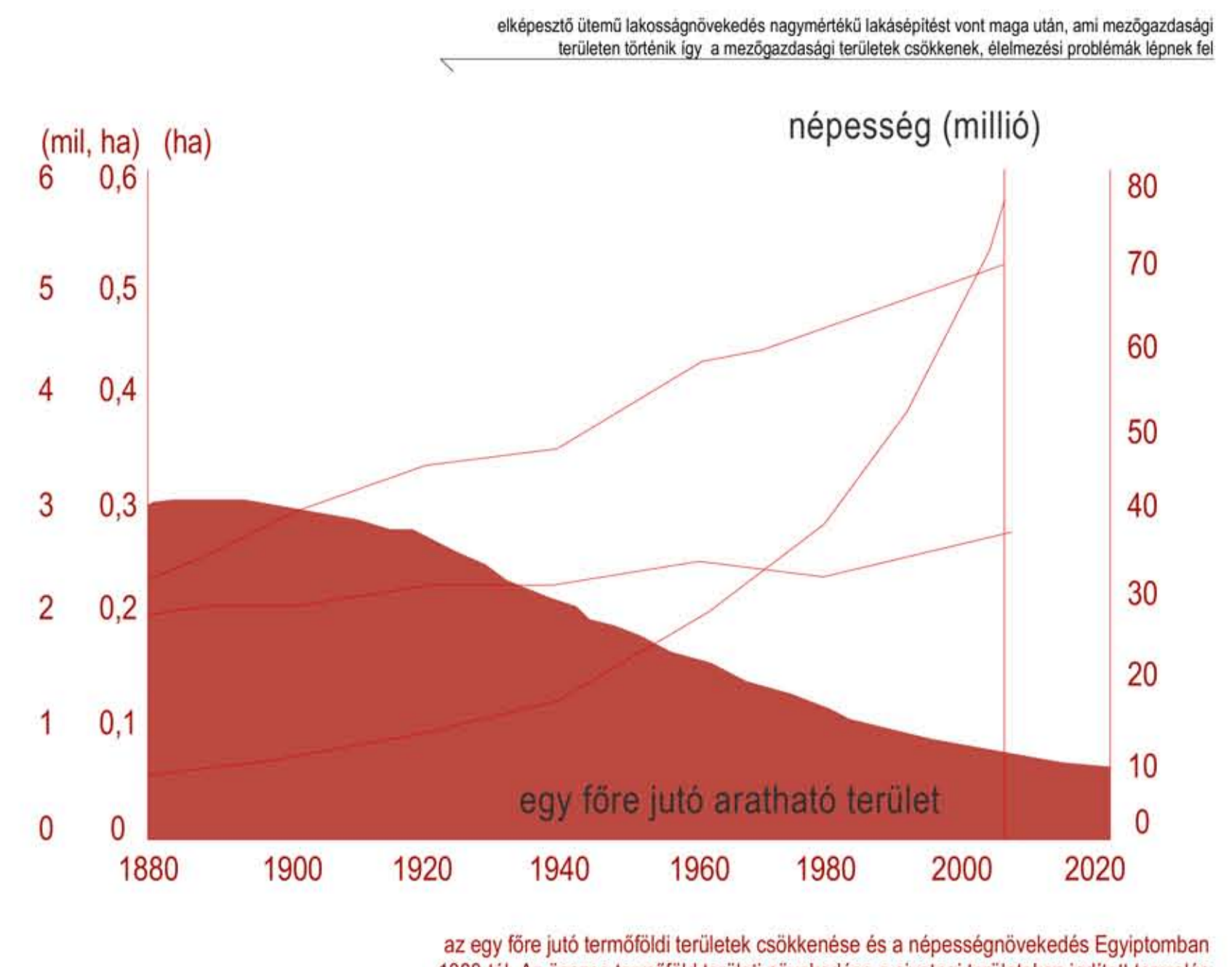

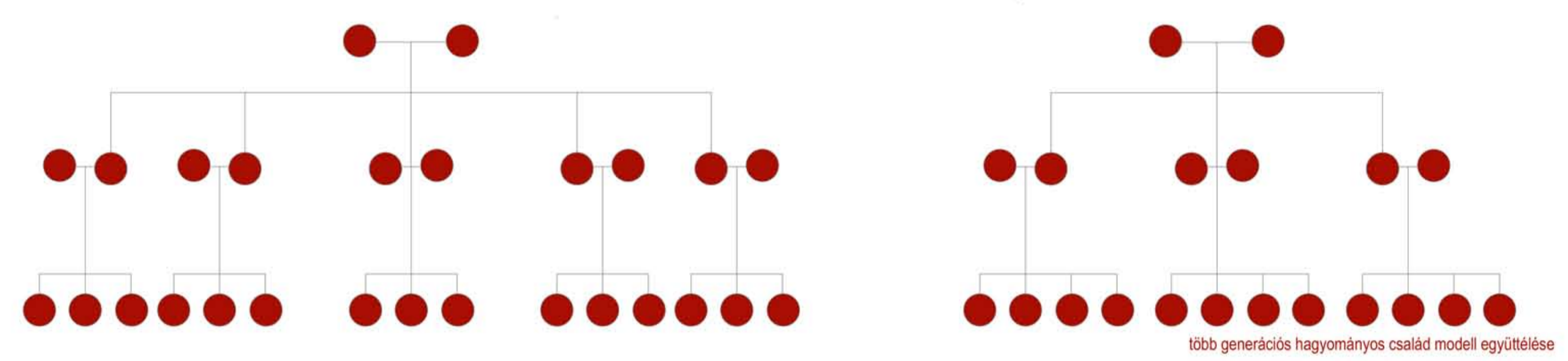
:informális tervezés:
:designing informal:

TÁRSADALOM

DRASZTIKUS LAKOSSÁGNÖVEKEDÉS

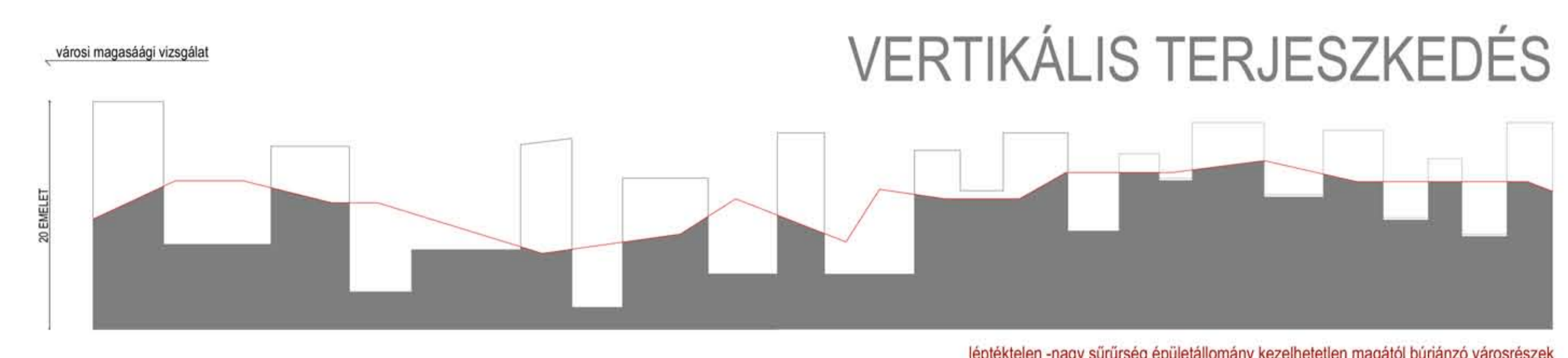

GENERÁCIÓS EGYÜTTÉLÉS

VIDÉK-VÁROS

VERTIKÁLIS TERJESZKEDÉS

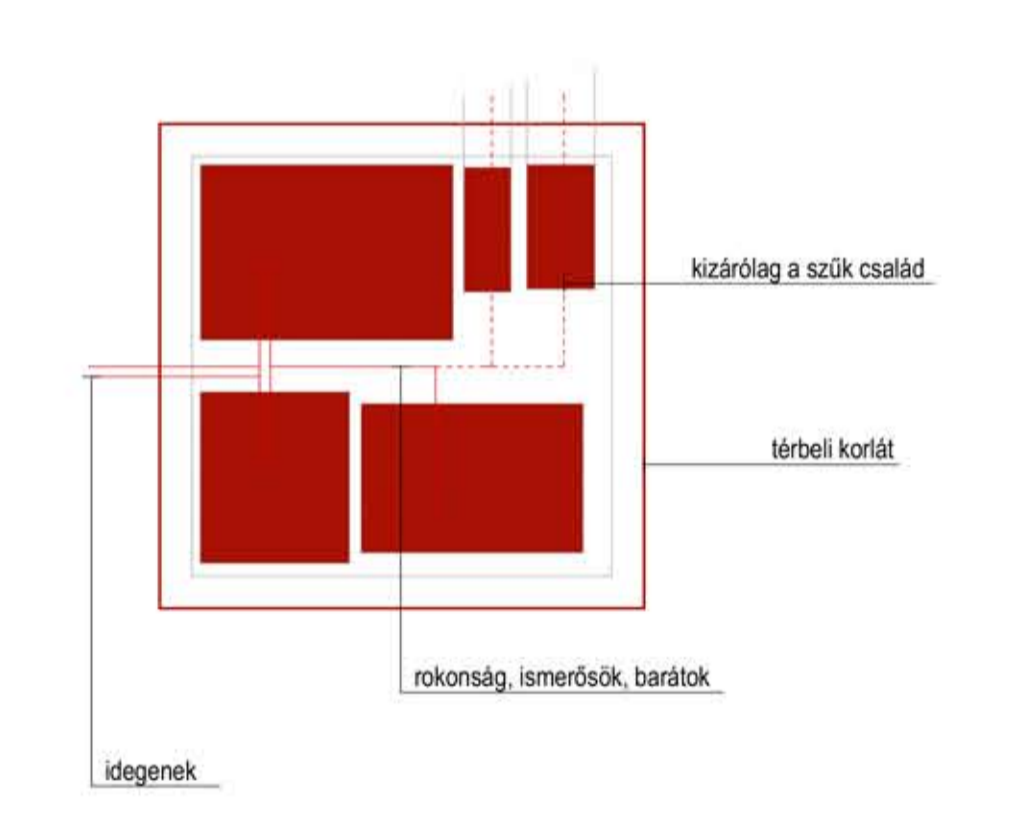

ÚJ -GOURNA

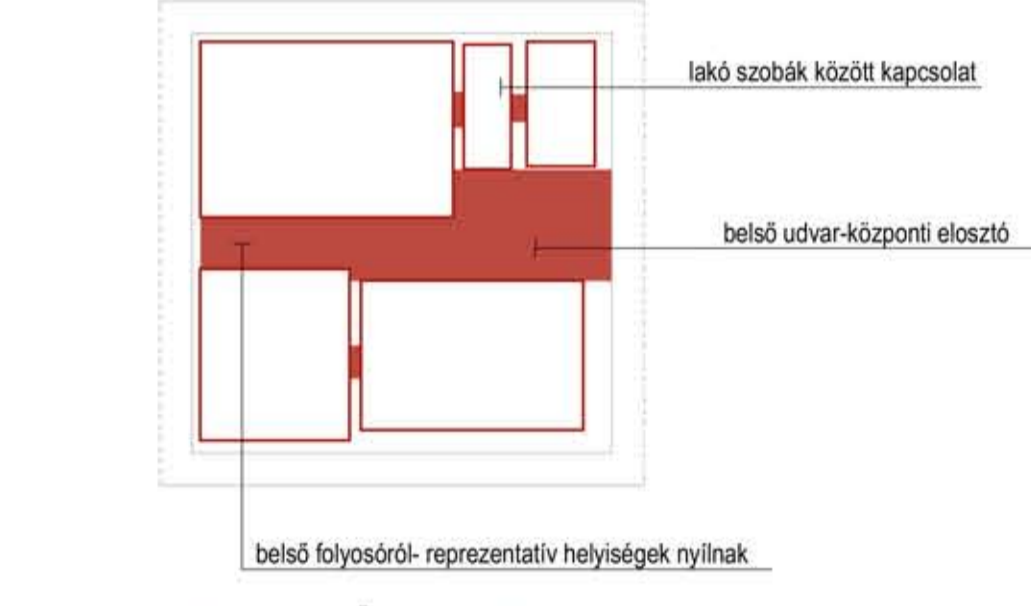

KONCEPCIÓ

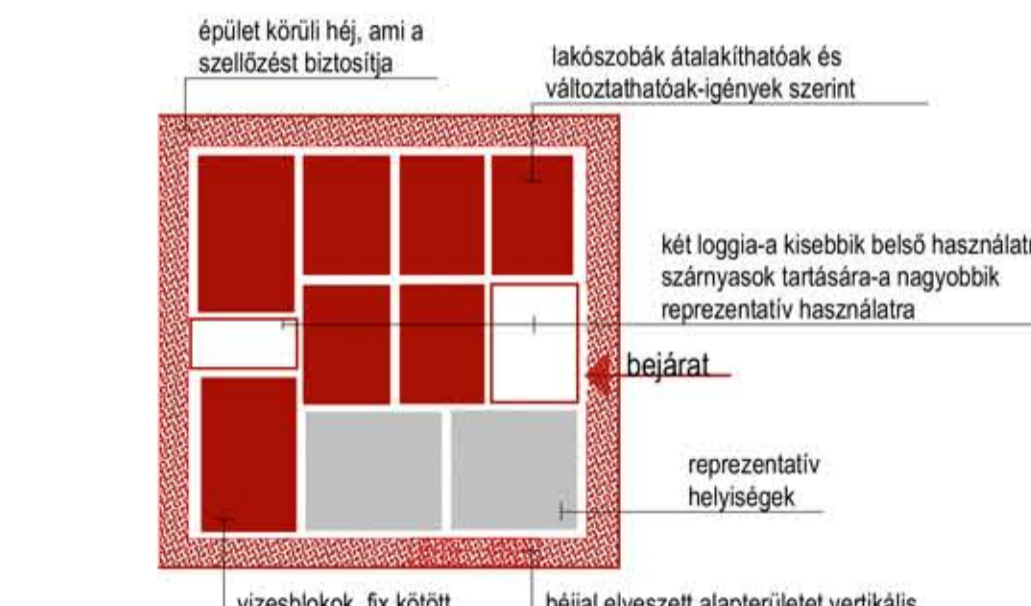
FUNKCIÓSÉMA

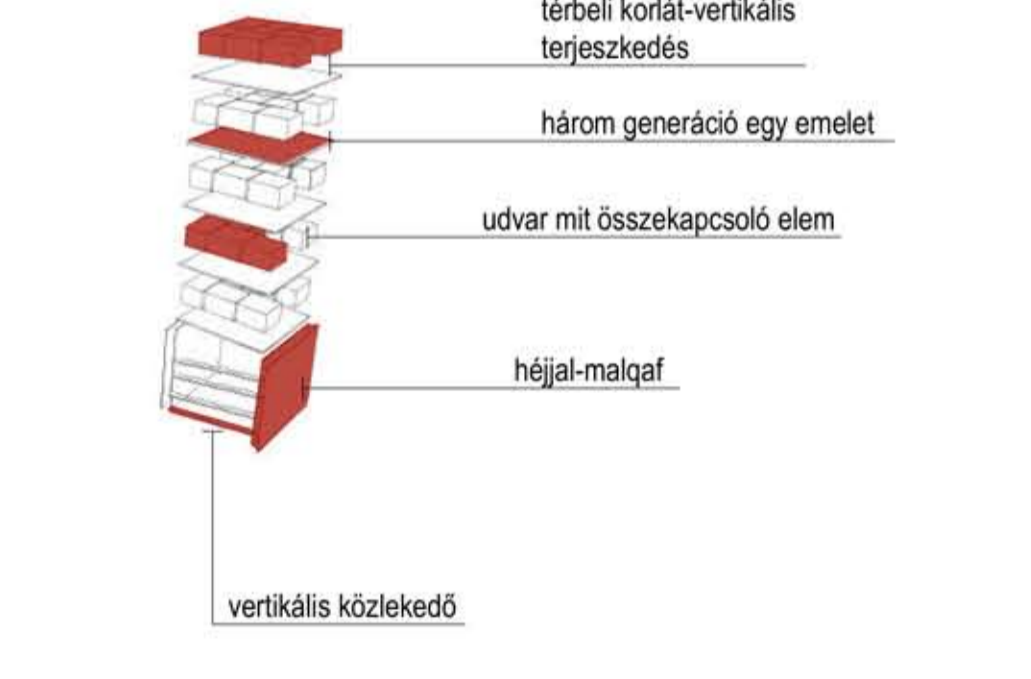
UDVAR ÉS KÖZLEKEDŐ

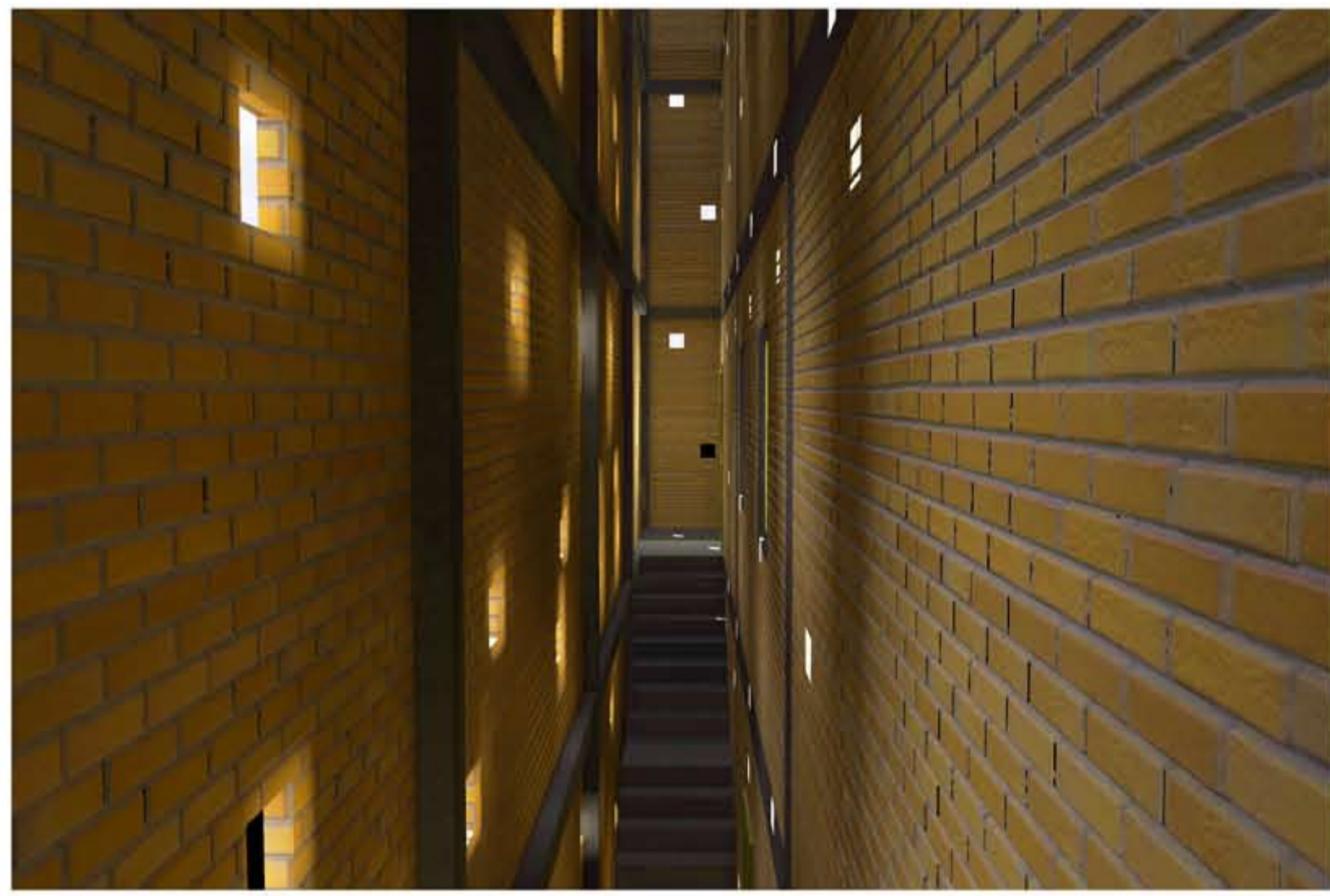
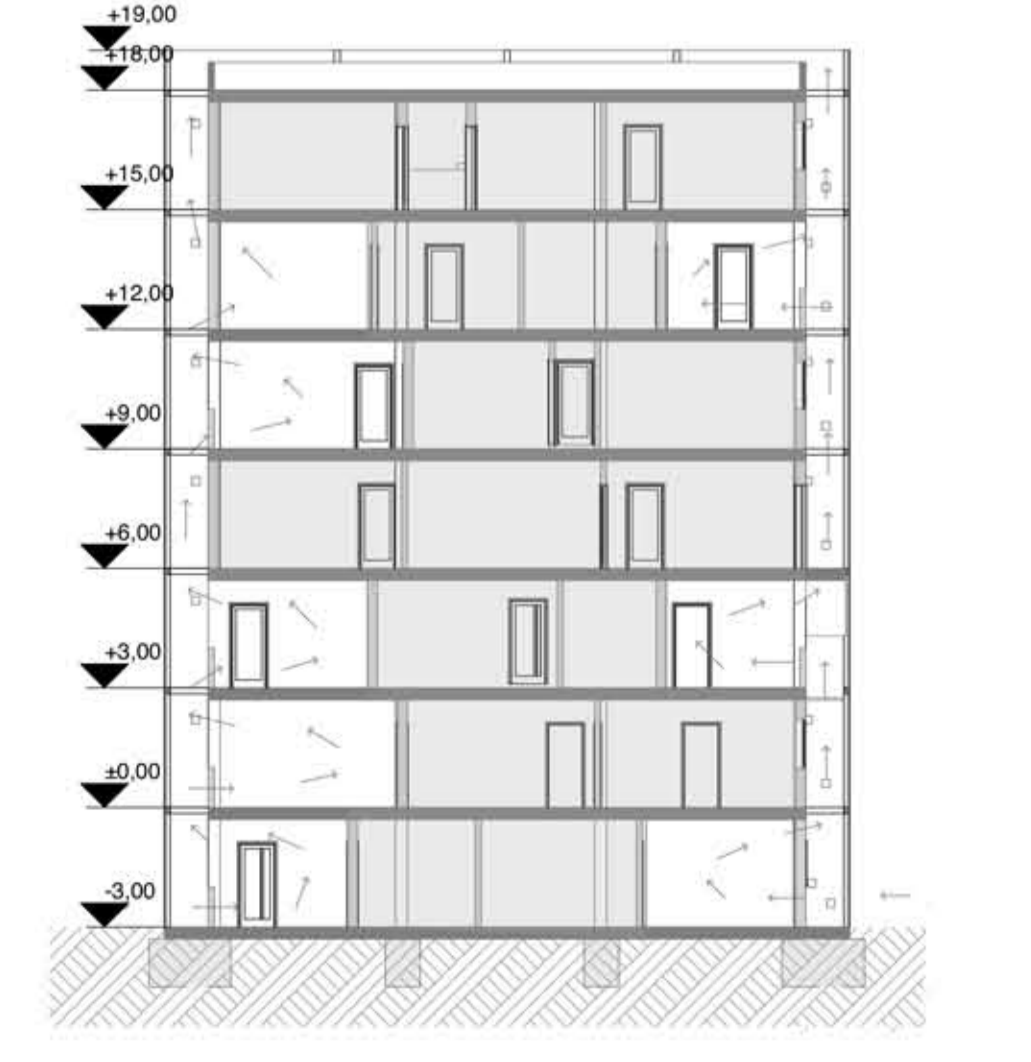
HASZNÁLAT

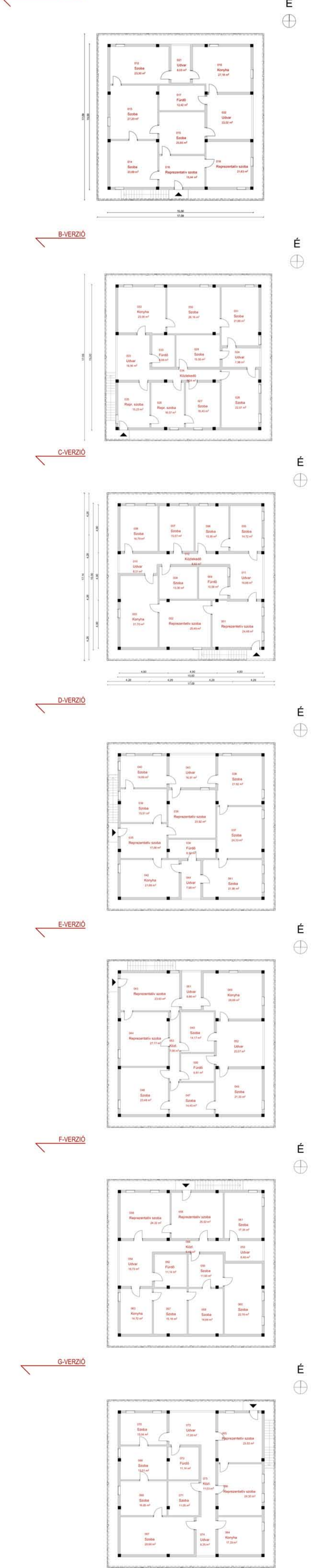
VERTIKÁLIS SOROLÁS

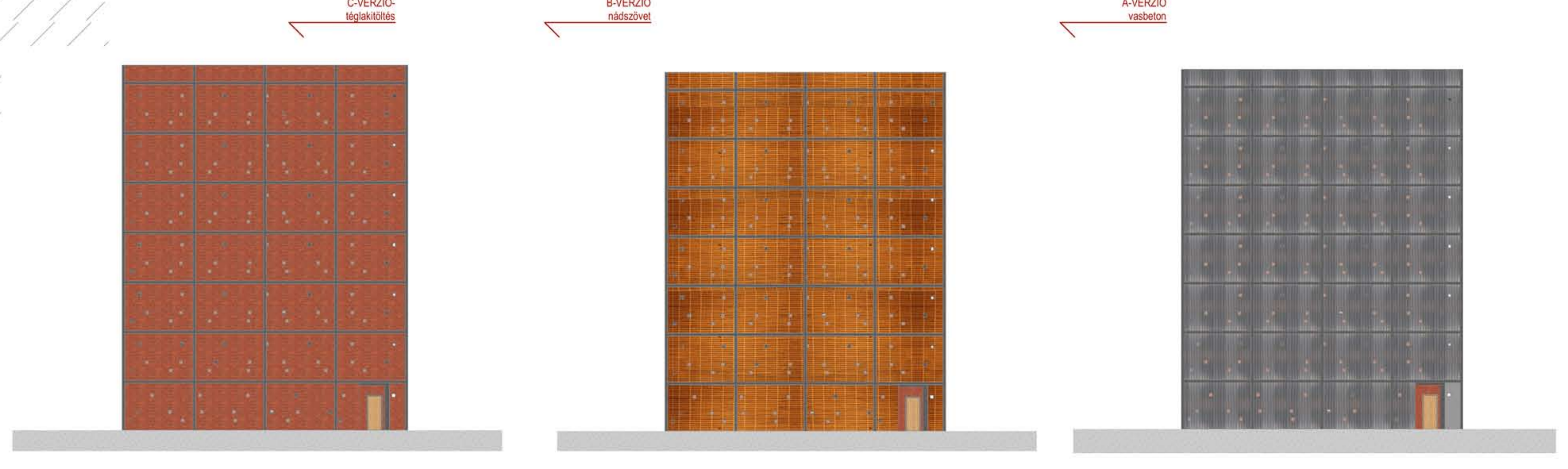
METSZET

ALAPRAJZI VERZIÓK

HOMLOKZATI VERZIÓ

DESIGNING INFORMAL

Hassan Fathy mintafaluja újragondolva hetven év elteltével

szerzők: Balázsik Stefánia és Dávid Dóra

konzulensek: Andrásy Nóra és Vasáros Zsolt DLA

Új Gurna részlete madártávlatból. Fotó: Vasáros Zs., 2011.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk Vasáros Zsolt Tanár Úrnak a páratlan lehetőségért, hogy a világ ezen tájáról szerezhettünk tapasztalatokat, és a tőle érkező szakadatlan információ, könyv és problémafelvetés-özonért, ami minket is elkerülhetetlenül további kutatásra és érdeklődésre motivál.

Absztrakt

Egyiptom lakhatási problémái a népesség folyamatos, nagy ütemű növekedésével egyre súlyosbodnak, és kihatnak a mindennapi élet, gazdaság, társadalom számtalan területére. Hassan Fathy az előző század derekán egy falu áttelepítéséhez akarta megteremteni a lehetőséget New Gourna modellfalujával, melyben építészeti és településtervezési eszközökkel életmódbeli kérdésekre is választ keresett. Azóta radikális változások mentek végbe a társadalmi környezetben, és egyértelművé vált, hogy Fathy ideálisnak vélt modern-vernakuláris alkotásai a XXI. században nem élhetőek, nem tudják kielégíteni a helyéhséget. Elméleti eszköztárából viszont sok gondolat felhasználható vezérfonalként egy mai "modellház" tervezése során is: a legkönnyebben elérhető anyagok használata, a hely adottságainak szem előtt tartása, a hagyományos megoldások aktuális korszakban történő újrafogalmazása és a szándék egy, az általánosan jelenlévőnél jobb életminőség biztosítására a mi tervezési folyamatunknak is meghatározó elemei.

A tervünk célja a néhai modellfalu egyik megüresedett házhelyén egy olyan lakóépület felvázolása, ami a mai igények és viszonyok között egy jó megoldás lehet a lakókörülmények fejlesztésére, szem előtt tartva azokat a szempontokat, amik markánsan eltérnek az európai építési környezettől- a folyamatos változtatásra és bővítésre való igény, rövid élettartamra tervezés, a kiszámíthatatlanság jelenléte. Ebben a környezetben a "ház", csakúgy, mint Fathy projektjében, szükségszerűen több, mint épület: válasz- és egyensúlykeresés egy komplex urbanisztikai, szociológiai, gazdasági, építészeti és emberi problémakörben.

Abstract

The housing problems of Egypt are continuously aggravating due to the rapid population growth and are affecting everyday life, economy and society on multiple levels. In the middle of the last century Hassan Fathy was attempting to provide opportunity for the relocation of a settlement by designing the model village of New Gournah, where he was seeking answers to social, lifestyle-related questions through urban and architectural design. Since then radical changes have happened in the social environment, and it has become obvious that the idealistic modern-vernacular architectural pieces of Fathy are not adequate in the 21st century, they can't satisfy the ever growing need for living space. However, many elements of his theoretical toolset can be adapted to the design process of a contemporary "model house": using the most easily available materials, rephrasing traditional elements in a contemporary manner and the intention of creating space for a better quality of life are core elements of our project as well.

Our design aims to shape a residential building on one of the empty plots of New Gournah that could be one solution to improve living conditions among today's circumstances, always keeping in mind those factors that are significantly different from the European construction practice - the demand for constant adaptability and change, designing for a short period of time, and the constant presence of unpredictability. The "house" in such an environment, just like in Fathy's project, is necessarily more than a building: it is a search for balance and answers in a set of complex problems of urban design, sociology, economy, architecture and everyday life.

Bevezetés

Korunk számtalan társadalmi, szociológiai, demográfiai problémáját megérteni, azokkal egy teljesen más kultúrában felnőve legalább gondolatban konfrontálódni igencsak nehéz. Nem is lehet, nem is szüksége mindent megtapasztalni, illetve a súlyos problémákra válaszokat keresni. A tervjavaslat és a kapcsolódó rövid tanulmány szerzői és konzulensei egyiptomi terepmunkában vettek részt, így a felvetés egy személyesen megélt és megtapasztalt élményhez, egyben problémakörhöz is közvetlenül kapcsolódik.¹ A terepmunka során Hassan Fathy építészeti örökségét dokumentálva,² tanulmányozva számos, a munkásságával kapcsolatos kérdés mellett szembeötlenek a mai Egyiptom problémái is, amelyekkel egy szélesebb szakirodalmi bázist is áttekintve foglalkozunk.³ A kutatás hazai relevanciáját elsősorban nem közvetlen kötődése adja, ez nem is adhatja, ugyanakkor a kutatás során a hazainál sokkal karakteresebb közegben kialakítható módszer tapasztalatai Magyarországon is relevánsak lehetnek.

¹ A terepmunka a BME Építészmérnöki Kar Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék szervezésében 2015-óta folyik. A kutatócsoport elsősorban Hassan Fathy egyiptomi építész életművének feltárásán, és Egyiptom, mint egy sokrétegű kultúrtáj elemzésén dolgozik, lásd: <http://www.ipar.bme.hu/projektjeink.php?sub=47>

² Átfogóan lásd Fathy, Hassan: *A Tale of Two Villages*. Cairo, Ministry of Culture, 1969.; Hamid, Ahmed, Hassan Fathy and Continuity in Islamic Arts and Architecture. *The Birth of a New Modern*. Cairo, AUC Press, 2010.; Steele, James, *An Architecture for People. The Complete Works of Hassan Fathy*. Cairo, AUC Press, 1997.; el-Wakil, Leila, *Hassan Fathy dans son temps*. Gollion: Infolio, 2013.

³ Példaértékű terepmunka és publikációja – Gunz, Mathias, *Nile Valley, Egypt. Urbanization of an Oasis*. In: ETH Studio Basel (szerk.): *The Inevitable Specificity of Cities*. Lars Müller Publishers, Zürich, 2015, 58-87., továbbá Sims, David, *Egypt's Desert Dreams. Development or Disaster?* AUC Press, Cairo, 2015.; Mateo, J. L., Ivanišin, K. (szerk.), *Middle East: Landscape, City, Architecture. Architectural Papers Monograph II*. Park Books-ETH Zürich, 2013.; Gunz, M., Inderbitzin, Ch. M., Jenni, R. (szerk.), *Nile Valley – Urbanization of Limited Resources*. ETH Studio Basel, Basel, 2010.

Miért érdekes? Miért releváns? Miért érdemes ezzel foglalkozni?

Sok minden érdekes, ami a megszokott körülményeinktől alapjaiban különbözik. Egyiptom esete több tekintetben is kiemelkedik, egy építész szempontjából pedig különösen élesen jelentkeznek bizonyos hatások és jelenségek. Nyilvánvaló, hogy az emberiség korai történelmének igen fontos, ha nem a legfontosabb helyszíne. Földrajzának és morfológiai adottságainak igen sok történelmi és társadalmi következménye van, a fejlődését, majd annak megtorpanásait is determinálta, a kiemelkedő teljesítmények mögött is igen kontrasztos jelenségek és tények állnak, így volt ez a múltban és így van a mában is. Helyszíni vizsgálódásaink során megfigyelt és dokumentált “történelmi” adatok mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a közelmúlt és a jelen körülményeit sem, ráadásul ezek össze is függenek a terepmunka gerincét képező, Hassan Fathy karrierjét meghatározó vernakuláris építészeti kísérletekkel. Azok sikertelensége és az azóta kibontakozó, ország szintű - világméretű jelenségek riasztó jövőképet sejtet, legalábbis nekünk, akik ugyan nem ott élünk, de az azóta megszerzett és bővülő háttértudásunk alapján látjuk, hogy nagyon komoly problémák elé néz Egyiptom, és határain túltekintve az összes “harmadik világbeli” ország, ahol a népesség évtizedek óta robbanásszerűen növekedik ⁴.

⁴ Erre vonatkozó tanulmányok: *McKinsey Global Institute: A blueprint for addressing the global affordable housing challenge, 2014*; *United Nations Department of Economic and Social Affairs report: World urbanization Prospects, 2014*; *United Nations Habitat report: State of the World's Cities 2012/2013, 2013*.

Kairó egy apró szeglete a magasból. Fotó:Andrássy Nóra, 2017.

A téma relevanciájához véleményünk szerint így nem fér kétség, a megoldást minden bizonnyal nem tervünk szolgáltatja, de meglátásaink a helyiek eszköztelennek tűnő kísérleteinél talán közelebb vihetnek a gondok megértéséhez, és absztrakt módon, modellszerűen világítanak rá az alapvetésekre. Nem csupán Egyiptom küzd a túlnépesedés vagy az élelem termelés egyre súlyosabb kérdéseivel, de mint oly sok minden, a Nílus völgyében sokkal kontrasztosabban jelennek meg a problémák. A Dunántúlnál kisebb területen él, lakik és termel immár majd' százmillió ember, miközben az ország tizenegyszer akkora, mint Magyarország, de annak csak 4-5%-a "élhető". A vallási szokások, a belső-afrikai országokhoz képest a viszonylagos "jólét", és a klimatikus adottságok igen különleges együttállást eredményeznek. Egyiptom is abban a zónában található, ahol a változások sokszor lényegi előzmények nélkül, igen gyorsan mennek végbe, így folyamatokat tanulmányozni, adatokat rögzíteni, összevetni igen nehéz, emiatt a kutatáshoz szükséges kérdésfeltevés is problémás.

De pontosan a dolgok összetettsége miatt érdemes terepmunkán alapuló kutatással foglalkozni, ráadásul a Fathy életművel összefüggő, különösen a karrierjét megalapozó “szegényépítéssel” kapcsolatos, időnként kudarcba fulladó munkáit és azok környezetét a ma kihívásaival terhelt közegben is elemezni tudjuk. Leendő építészként ezekre építészeti válaszokat keresünk, erre teszünk kísérletet kísérő tanulmányunkban és koncepció-javaslatunkban.

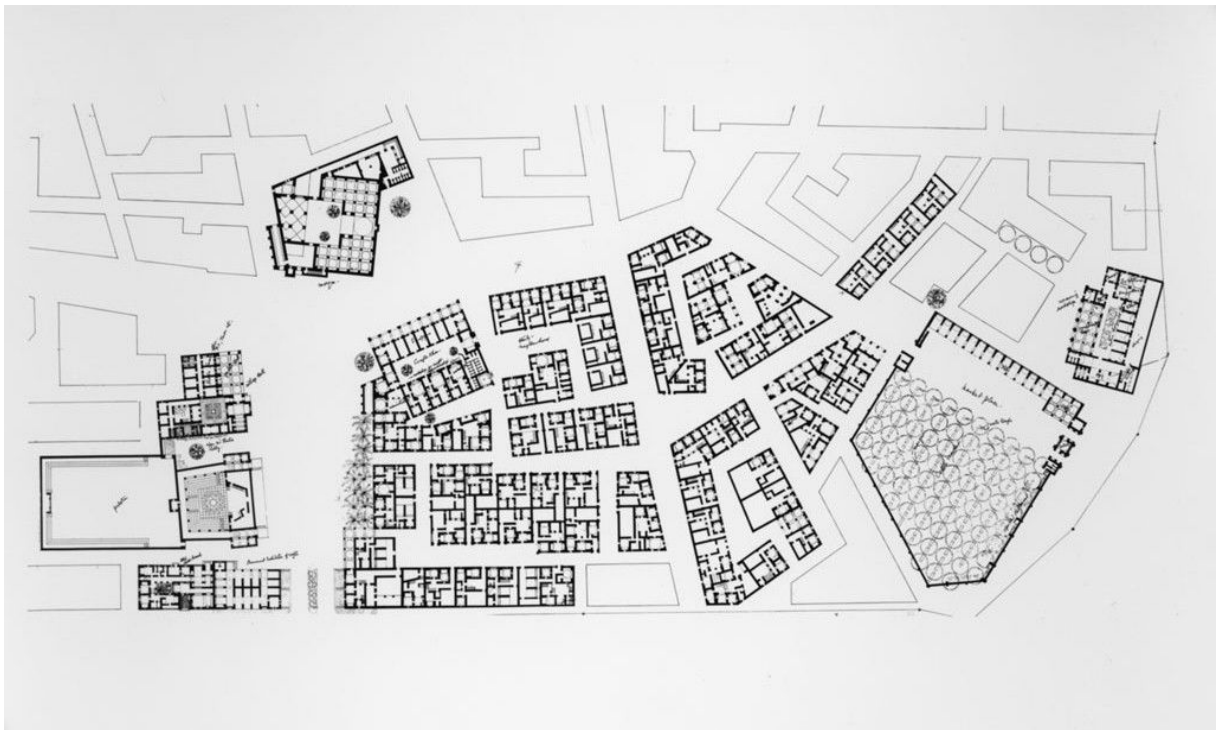
A hely - a település (építészeti előzmények, jelen helyzet)

Tervezési helyszínünk, Új Gurna településének építése Felső-Egyiptomban 1945-48 között kezdődött meg azzal a szándékkal, hogy a Királyok Völgye melletti régészeti területen fekvő Régi Gurnából áttelepítsék ide a sírok módszeres fosztogatásából élő családokat, akik akkor még, és javarészt ma is (Egyiptom más területeire már nem jellemző módon) törzsi szerveződésekben éltek. Hassan Fathy (1900-1989) az egyiptomi régészeti hivatal megbízásából tervezte Új Gurnát, az építészeti programhoz egy komplett - de feltételezett - társadalmi, életviteli “csomagot” is társított, melynek részletei az ‘Architecture for the Poor’ című könyvében jelentek meg mintegy két évtizeddel később. Az így megtervezett, de számtalan probléma miatt csak részben felépült település – Fathy szándéka szerint – mintaként szolgált volna a felső-egyiptomban élők életkörülményeinek javítására is. Az építészeti program számos, jól bevált tradicionális építési megoldást vegyített modern formanyelvvel.

Az Új Gurnai "múzeum" homlokzata és a település fő utcája, háttérben a mecsettel. Fotó: Andrásy Nóra, 2017.

A vernakuláris elemek elsősorban a klimatikus viszonyokra adott építészeti válaszokban jelentek meg Új Gurna esetében is: vastag, tömör vályogfalakat alkalmazott, szélfogó tornyokat (*malqaf*), *mashrabiyyá*kat, azaz árnyékoló szerkezeteket használt a falnyílásokban. A sűrű, zezugos utcavezetésű településszövet is hagyományosnak tekinthető a térségben. A modern-kortárs karaktert a feladat léptékéből adódó elkerülhetetlen tipizálás jelentette, a díszítések minimalizálása, és sok esetben a hagyományos elemek újrafogalmazása letisztultabb, sok esetben raszterben, illetve modulokon alapú szerkesztést jelentett.

A Fathy által tervezett Új Gurna délkeleti zónája, a vezérszintű alaprajz a megvalósult épületek városszövetét mutatja⁵

A tervezett településből annak alig több mint negyede épült fel, a gurnaiak számára az új faluban való élet több szempontból sem volt ideális – a különböző, sokszor rivális törzsekhez tartozó családok nem vették jó néven, hogy egyik pillanatról a másikra egy utcában kell élniük, a lakóház-építészettől idegen kupolák alkalmazása pedig túlságosan szakrálissá tette a házak tereit használói számára. A kupolák és a sűrű beépítés ráadásul nem engedték meg a

⁵ forrás: <https://archnet.org/sites/90>

házak növelését sem horizontális, sem vertikális irányban, ami a vidéki arab családmodell egyik alapvető jellegének megtartását, azaz 2-3 generáció együttélését sem tette lehetővé. Továbbá Fathy jószándéka ellenére is sok házból hiányzott az arab családi életet kiszolgáló funkcionális rend, a kapu/folyosó/reprezentatív fogadószoba hármasa, ami nem enged bepillantást a következő egységre, a családi életnek helyt adó intim belső udvarra és a lakószobákra.⁶

Fathy által tervezett lakóházak belső terei. Fotó: Balázsik Stefánia, 2016.

A program sikertelenségének számos, a tervezőnek is felróható okai vannak, de az is elég kifejező, hogy bár a település lakóinak száma az 1950-es évek óta többszörösére duzzadt, az azóta felépült házak nyomokban sem hasonlítanak a Fathy által megalkotott modellekre. Fathy után ma is, különösen a térképeken még mindig ‘Model Village’-nek nevezik a települést, úgy tűnik azonban, mégsem vált modellértékűvé. Mindezek ellenére a Fathy modellje sok tekintetben előremutató volt, a manapság népszerű közösségi tervezés és építés

⁶ Ennek leírását lásd részletesen: Tibai Frida, Veres Laura, Budapest, 2016. Hely, udvar és tér. / Vernakuláris építészet és modernizmus Észak-Afrikában (TDK dolgozat, konzulens: Vasáros Zsolt DLA)

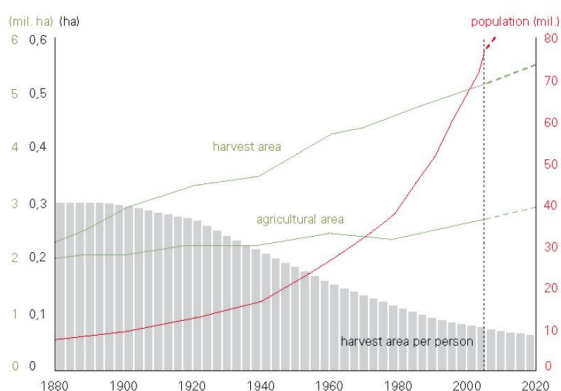
egyik első példáját is az Új Gurna projektben kereshetjük. Ma már csak elvétve találunk néhány vályogépületet és eredeti kupolás teret, ezek is szemmel láthatóan nagyon rossz állapotban vannak. A külső vakolat szinte mindenhol derékmagasságig felvizesedett, emiatt a falak megsüllyedtek, általában a használaton kívüli épületekben a sok helyen már összedőlt falak csonkjai várják az elbontást. A tervező építész saját, az építkezés idején használt lakóházának tönkremenetelét saját szemünkkel követhettük végig a 2015-2017 közötti terepmunkánk során. A település képét ma félkésznek tűnő, vasbeton pillérvázaz, égetett téglával falazott épületek uralják. Magasságuk jóval túlnövi a földszintes vályogépületeket, az új házak a vidéki közeg ellenére is 3-4-5 emeletes építmények, kivétel nélkül mindegyik tetején a kiálló betonvasak és félkész pillérek jelzik a szándékot, hogy hamarosan új emeletek kerülnek rájuk. A hagyományos építészetből és Fathy urbanisztikai koncepciójából látszólag egyetlen elem öröklődött át: a sűrű, zárt sorú utcai beépítés, de ez a tradíciókon túl feltehetően a viszonylag stabil telekviszonyoknak is köszönhető.

Új Gurnai homlokzatok, utcaképek és egy vályogház romjai. Fotó: Andrásy Nóra, 2017.

A hely - az ország

A változások, ami Új Gurna látképében végbementek az utóbbi mintegy 70 évben, rávilágítanak azokra a folyamatokra, amik az egész országban egyre súlyosabb problémát okoznak. Új Gurna története kezdetén, az 1940-50-es évek fordulóján Egyiptom lakossága 18-19 millió fő volt⁷, a vidéki emberek önfenntartó, mezőgazdaságon alapuló életvitelt folytattak. Azóta megépült a második, ún. nagy asszuáni gát (1970-ben adták át), amely noha “korlátlan” mennyiségű elektromos áramot biztosít az országban, ugyanakkor az áradásokkal együtt a termékeny iszap is elmaradt, ez a földek szikesedését indította el. Az intenzív öntözések miatt emelkedő talajvíz ellehetetlenítette a hagyományos vályogépítést az egész völgyben, Fathy ráadásul Új Gurna helyszínéül egy eleve mélyen fekvő területet választott, így ide épített, még meglévő házai nagyon komoly szerkezeti problémákkal küzdenek, folyamatos karbantartásra és kárkezelésre van szükség a megőrzésükhöz. 2017-ben Egyiptom lakóinak száma 93-97 000 000 fő körül mozog, ebből Kairó lakossága mintegy 20 000 000 – az ezen kívüli körülbelül hetven millió ember zöme továbbra is vidéki közegben él, de a termelőképeség önfenntartásra már nem elegendő, az ország gyakorlatilag mindenből importra szorul.

Az egy főre jutó termőföldi területek

*csökkenése és a népességnövekedés Egyiptomban 1880-tól. Az összes termőföld területi növekedése a sivatagi területeken indított termelés eredménye, de még az így megnövelt termelékenység sem tud lépést tartani a népességgel.*⁸

⁷ Forrás: The CIA World Factbook (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html>)
World Bank (<http://www.worldbank.org/>)

⁸ A témáról részletesen lásd: ETH Studio Basel: Nile valley: Urbanization of limited resources, 2005. 163-193.

Az utóbbi években Egyiptom lakóinak száma évi másfél-kétmillió fővel gyarapodott. Az elképesztő ütemű lakosságnövekedés nagymértékű lakásépítést vont maga után, ami kontroll nélkül, szinte teljes egészében a mezőgazdasági területeken ment és megy végbe, mivel a sivatag, a halál és az elmúlás, a “szellemek helye” nem számít lakóterületnek az egyiptomi emberek számára. Az 1960-as években az ország vezetése felismerte, hogy súlyos problémákat fog okozni a túlnépesedés, nagy léptékű, államilag finanszírozott projekteket indított, melynek keretein belül hatalmas, tervezett városokat építettek - és építenek azóta is - a sivatagos területekre, hogy ezzel küszöböljék ki a termőföldek beépítését. A több, mint negyven éve tartó folyamatos próbálkozások azonban szinte semmi eredményt nem hoztak - a kezdetben, 1960-as évek végén Kairó környékén épült új városok nagy része ma a nagyon gazdag társadalmi réteg lakóhelye, mely meg sem közelíthető az oda tartozók számára; a völgy mentén elszórt “Új” ikervárosok - New Assyut, New Asswan, stb., pedig szinte teljesen lakatlanok, jobbára még az építkezéseket sem fejezték be. A szembeötlő kudarcnak sok oka van, egyrészt a sivatagos környezetben ÉLETet teremteni hatalmas infrastrukturális beruházásokkal és azok folyamatos karbantartásával lehetséges csak, elképesztő mennyiségű víz felhasználásával, úthálózzal, áramellátással, a szinte állandó hűtési igényről nem is beszélve. Másrészt az új városok tervei egyáltalán nem alkalmazkodnak az éghajlathoz, az európai tágas, kertvárosi modellt követik; a lakások használhatatlanul szűkek, és a tervek alkotói nem találtak megoldást arra, hogy hogyan lehetne elindítani az életet ebben a sivár környezetben.⁹

Az egész ország területén burjánzó építkezések anyagválasztása egyértelműen az elérhető legolcsóbb, és leggyorsabban feldolgozható lehetőségre esett - a minimális vasalással erősített betonpillérekre, és a közöket kitöltő 12-15 cm vastagságú égetett téglafalazatra. Így jelentős alapterület spórolható meg a sokszor 50-80 cm-es vályogfalakhoz képest, biztosítva van a felfelé terjeszkedés lehetősége, és sokkal gyorsabban építhetőek a házak, mint a hagyományos módszerekkel.

⁹ Átfogóan lásd: Sims, David, *Egypt's Desert Dreams. Development or Disaster?* AUC Press, Cairo, 2015.

Kairói homlokzatok. Fotó: Dávid Dóra, 2017.

Város és vidék közötti különbségek, társadalom

Ez az építési jelenség Kairóban milliókat befogadó, átláthatatlan informális városrészek formájában van jelen, melyben városi emberek élnek “városi” életet a maguk módján és lehetőségei között. Az informális városrészek spontán, hatósági jelenlét nélküli gazdasági rendszerekbe szervezőnek, és sokszor a nyomor határán, de valahogyan fenntartják magukat. Egy ilyen módon felépült városrész Kairóban kilométereken keresztül ablaktalan, húsz-harmincemeletes épülettömböket jelent, melyek között sokszor annyi “utca” sincsen, hogy egy ember kényelmesen elsétálhasson közöttük. Ezzel az informális léttel foglalkozó publikációk az utóbbi tíz-tizenöt évben kezdtek megjelenni.¹⁰

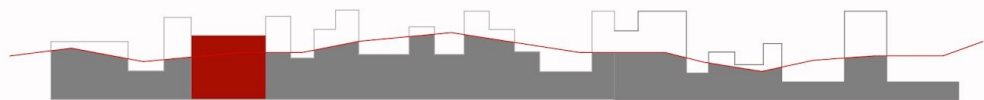

Kairói látkép. Fotó: Dávid Dóra, 2017.

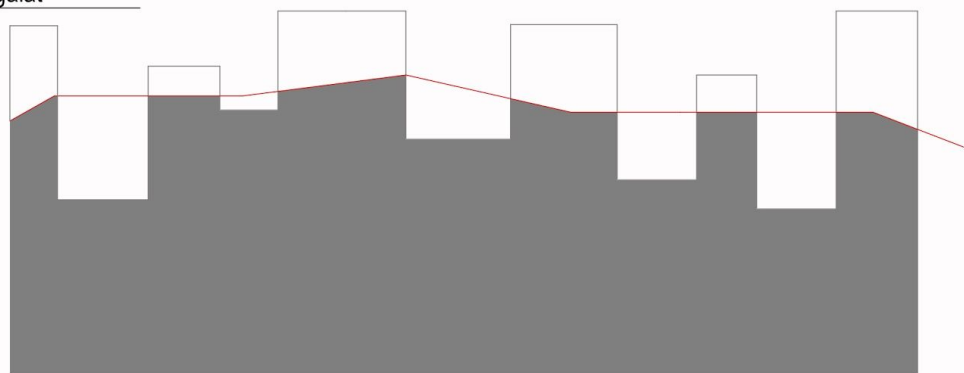
¹⁰ A témához D. Sims könyvén kívül - fent - lásd: Singerman, Diane, *Cairo Contested. Governance, Urban Space, and Global Modernity*. The American University in Cairo Press, 2009.

A városokon kívül kissé más a helyzet, bár a felhasznált építőanyag és a technika azonos. A legnagyobb különbség abból is adódik, hogy a vidéki emberek továbbra is életvitelszerűen mezőgazdasággal foglalkoznak, azon kivételes helyszínektől eltekintve, ahol látványosságok vagy zarándokhelyek köré jelentősebb turisztikai ipar szerveződött. A vidéki családok manapság is nagyon erős közösségeket alkotnak, és az új generációk igyekeznek az elődök közelében maradni akkor is, amikor saját családot alapítanak. Ezeket a családi egységeket szervezik tovább a még jelenlévő, bár értelemszerűen megfakult törzsi hagyományok, amik még mindig valamilyen szintű szövetséget jelentenek családok között, ebben Régi és Új Gurna példája Egyiptom vonatkozásában is különleges esetnek számít.¹¹

vidéki magasság vizsgálat

városi magasság vizsgálat

Feloldhatatlan paradoxonnak tűnik, hogy a lélekszám növekedésével egyre fokozódó élelmiszer-igény ellenére az új épületek szinte kizárólag termő területre épülnek, ezzel

¹¹ Lásd átfogóan: van der Speek, Kees, *The Modern Neighbors of Tutankhamun: History, Life, and Work in the Villages of the Theban West Bank*. American University in Cairo Press, 2011.

drasztikusan tovább csökkentve a megélhetési forrásokat. A válasz egyrészt a hiedelemvilágban keresendő, másrészt a szélsőségesen száraz és megterhelő klímában, ami a zöld felület feladásával még kietlenebbé válik.

A Nilus-völgy és a sivatag határa. Fotó: Andrásy Nóra, 2017.

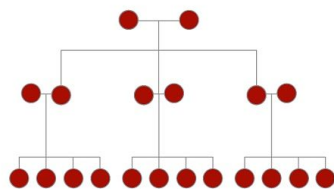
Vidéki utca és vidéki táj. Fotó: Andrásy Nóra, 2017.

Kinek tervezünk?

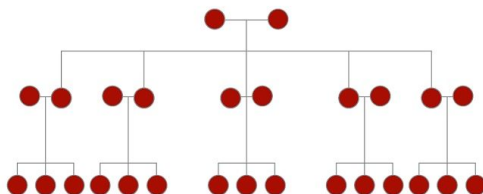
A tervezési helyszínünkön, az Új Gurnában élő családok a vidéki, szegény, de nem teljesen nincstelen, elsősorban földművelésből és a turizmus által nyújtott - jelenleg különösen - szerény forrásokból élő réteghez tartoznak. Vidéken ez a legáltalánosabb anyagi állapot, bár az is tény, hogy Luxor közelsége szélesíti a megélhetési lehetőségeket, és az itt élők

valamelyest jobb helyzetben vannak, mint az akár csak pár tíz kilométerrel messzebb eső falvak lakói. Az idő azt bizonyította, hogy az az építészet, amit Fathy ideálisnak tartott pár generációval ezelőtti életmódhoz, a jelenlegi közegben nem állja meg a helyét, tervezése idején és ma sem jelent egy izgalmas kísérletnél többet. A település lakói, mint mindenki más az országban, égetett agyagtégglából és vasbetonból építkeznek, mai értelemben vett tervezést látszólag nélkülözve. Azt is tudjuk, hogy az arab építészet kifelé általában keveset mutat, befelé pedig sokkal nagyobb gondot fordítanak a környezet kialakítására, alapvetően az introvertáltság jellemzi, különösképp a lakóházépítészetet.¹²

családmodell-'A' verzió

családmodell-'B' verzió

A Hassan Fathy életmű dokumentálását és feltárását célzó terepmunka kapcsán személyes tapasztalatunk házak belső kialakításáról és mai használatáról is van, “informális” épületet készen és építés közben is láttunk, a fogadószobákban is jártunk. Minden általunk ismert

¹² A témához az arab régióban lásd: Ragette, Friedrich, Traditional Domestic Architecture of the Arab Region. Edition Axel Menges, 2003.

házban megfigyelhető, hogy a kapuhoz legközelebb eső szoba, vagy esetleg rögtön a bejárati ajtót követő tér a fogadószoba, ahol a vendégeket helytel és kivétel nélkül minden esetben teával kínálják a háziak. Ebből a térből közelíthetjük meg a belső udvart, vagy a belső udvarként használt helyiséget, ami már hagyományosan is az intim szférához tartozik, majd innen nyílik a konyha, vizesblokk és a lakószobák. Ami számunkra a legmeglepőbb volt, hogy a legkisebb családtagokhoz tartozók (tehát szülők és gyerekek) gyakran egy lakószobában osztoznak, ha a szülőknek külön szobája van, az már jómódot képvisel. Azt is megfigyeltük, hogy minden ház lakóközösségének, bármennyi családból álljon is, mindig van egy “családfője”, aki a külvilág felé képviseli a közös ügyeket. Mivel elektromos áram mindenütt található, szinte minden szoba fel van szerelve egy TV-vel, sokszor számítógépet is láttunk, illetve az építéstechnika hiányosságait manapság splitklímák enyhítik.

Új Gurnai utcaképek. Fotó: Andrásy Nóra, 2017.

Hálószoba Új Gurnában, egy Fathy által tervezett házban. Fotó: Dávid Dóra, 2017.

Ez egy nagyon másmilyen hely, nagyon másmilyen problémákkal...

A terv kialakításához ihletet merítettünk Alejandro Aravena és Andres Iacobelli “Elemental” című könyvükben publikált munkákból,¹³ illetve Francis Kéré afrikai tevékenységéből.¹⁴ Az általuk nyújtott megoldások Egyiptomtól nagyon eltérő környezetben születtek, viszont kiemelik, hogy mennyire fontos jó kérdést feltenni, főleg egy olyan helyzetben, ami gyakorlatilag minden vonatkozásában eltér az általunk tapasztalt mindennapi gyakorlattól. A vernakuláris építészet jó értelemben vett kortárs alkalmazására a jól ismert esztétizáló kísérletek mellett csak igen kevés példát ismerünk, itt a kivételes életutat magának tudható Parajdi Mester László nigéri munkáit feltétlenül említenünk kell.¹⁵

¹³ Aravena, Alejandro, Iacobelli, Andres, *Elemental: Incremental Housing and Participatory Design Manual*. Hatje Cantz, 2013.

¹⁴ Lepik, Andres, Beygo, Ayça, Francis Kéré: *Radically Simple*. Hatje Cantz, 2017.

¹⁵ Lásd a témához jelen TDK évadban Tibai Vivien Friderika és Veres Laura dolgozatát, amely az építész életművével foglalkozik, továbbá: Dénes Eszter, *Hagyomány és korszerűség. Laszlo Mester de Parajd építésze*. Országépítő 2016/1, 58-63.

Tervezési alapkérdésként azt tudtuk megfogalmazni, hogy hogyan tudunk jobb életteret biztosítani ezeknek az embereknek, mi az, amit tervezéssel fejleszteni tudunk a saját maguk által épített lakóhelyeiken? Mivel tudunk többlet nyújtani? A nyilvánvalóan felszínies, de bizonyos kérdésekben mégis lényegre törő ismereteink elegendőek-e, hogy a problémák gyökerét látva alternatívát kínáljunk?

A tervezés során alapvető volt, hogy felhasználjuk azt a tapasztalatot, amit a mindennapi gyakorlatban alkalmaznak az emberek, mert biztosak lehetünk benne, hogy ez a leggazdaságosabb megoldás, illetve erre van jelenleg kivitelezési lehetőség. Tehát az építőanyag és a szerkezet adott. Az is egyértelmű volt, hogy a tervnek egyértelműen szem előtt kell tartania a **helytakarékoságra, rugalmasságra és növekedési lehetőségre** való igényt, ami nem mellőzhető a mai egyiptomi lakásépítésben.

Egy házhely Új Gurnában. Fotó: Balázsik Stefánia, 2016.

A legnagyobb problémának azt látjuk a sokasodó épületek kapcsán, hogy kis helyre zsúfolnak igen sok helyiséget és közlekedőt, ami azonban nem feltétlenül eredményez helytakarékosagot. A lépcsők szűkek és sötétek, kényelmetlenek, szinte sohasem szabályosak, mi több egyformák a fellépések; a tervezetlenség miatt vannak teljesen kihasználatlan zárványok a terekben. Mivel az éltégla, vagy futóra rakott vastagságú falaknak gyakorlatilag nincsen hőtehetetlensége, a hőség elleni védelem érdekében szinte nem hagynak ablakokat a ház homlokzatán. Az ablaktalan falaknak sokszor más oka is van, okkal arra számít az építő, hogy hamarosan egy ugyanilyen épületet húznak fel mellette, aminek a fala teljesen befedné az ablakot, így ezt megelőzendő teljes homlokzatok készülnek nyílások nélkül. Természetes szellőzésnek, valamint a fény bejutásának, egyáltalán egy logikus térszervezésnek így nagyon kevés lehetősége van. Továbbá nincsen térbeli kerete, rendszere a házaknak, nagyon sokszor teljesen esetlegesen kerülnek elhelyezésre a pillérek. Európai szemmel nézve abszurdnak hangzik mindez, de a valószínűleg az ezerszámra, rendszertelenségben épülő házak mégiscsak otthont adnak emberek tízmillióinak.

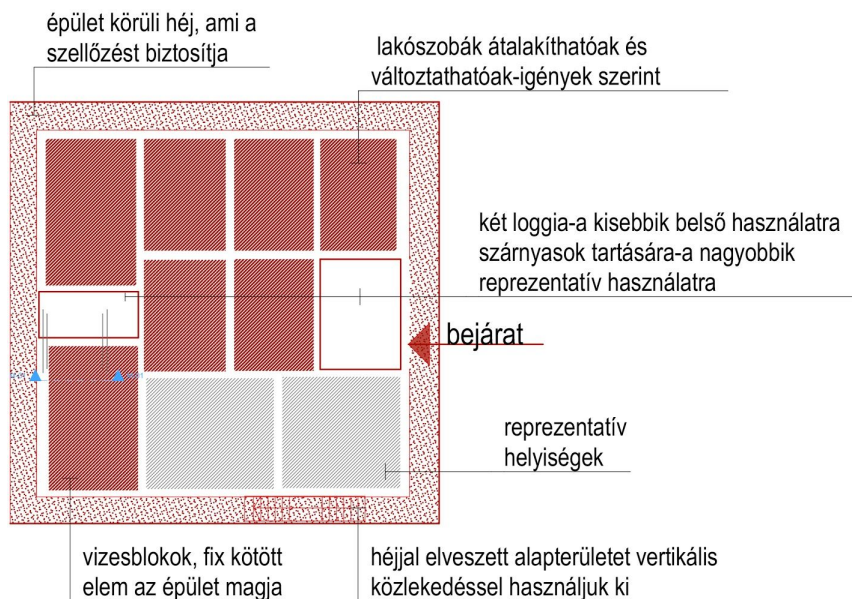
Új házak Új Gurnában, előtérben a Hassan Fathy által tervezett Khan (szeráj) utcai árkádsora. Fotó: Andrásy Nóra, 2017.

Elvi tervjavaslatunk egyik fő kérdése, hogy megteremthető-e a vertikális megfelelője annak az **élettérnek**, amire a Régi és immár az Új Gurnában élő hagyományos családi közösségeknek is igénye van. Azaz legyen egy *bejárat*, egy *reprezentatív fogadószoba* és innen legyen elérhető egy *belső udvar*nak megfelelő tér, amelynek legalább egy oldala nyitott és ezáltal el tudja látni hagyományos funkcióját, tehát levegőt és fényt juttat a belső szobákhoz, és kültéri tevékenységekre használható.

Szintén fontos kritériumként állítottuk fel, hogy **térbeli korlátot** adjuk a háznak, megakadályozva ezzel az elburjánzó továbbépítés lehetőségét, amivel értelmét vesztené a terv. Mivel Új Gurna-i léptékre tervezünk, a gurnai településszövet foghíjtelkeinek méretét vettük alapul, ami kb. 15x15 m-t jelent, magassági értelemben pedig a mostani épületállomány 4-5, legfeljebb 6 szintes házaival terveztünk. Tervünkben a takarékos helyhasználattal egy-egy olyan családnak az elhelyezését lehet így megoldani szintenként, akik hagyományosan egy házban éltek, tehát önálló reprezentatív térrel és belső udvarral rendelkeztek.

A terv

Az árnyékolást, lehatárolást és szellőzés biztosítását egy épületet körülölelő héjjal oldottuk meg a házban, ami egyben biztosítja a lakószobák külvilágtól való eltakarását is, még akkor is, ha ablakok kerülnek a homlokzati falra. A héjjal továbbá kizárjuk annak a lehetőségét, hogy a szomszéd épület teljesen “vakká” változtassa a ház egyik, vagy akár több falát is. A héjjal elvesztett alapterületet a vertikális közlekedéssel használjuk ki, ami ebben a használati sámban a bejárat utáni folyosónak felel meg, ahonnan szintenként a családok reprezentatív fogadószobájába jutunk. Továbbá ez a falszoros a hagyományos, és Fathy által is kedvelt *malqaf*-ok funkcióját is részben átveszi, a folyamatos széljárás a szűk tereket intenzíven átöblíti, ezáltal a belső helyiségek ventilációját is segíti.

alaprajzi séma

Az udvar analógiára szintenként két loggiát nyitottunk a homlokzaton, egy északi vagy keleti tájolásút, aminek nagyobb a nyitott felülete, és egy kisebbet, amit a tapasztalatunk alapján valószínűleg szárnyasok tárolására is használnának az itt élők, így az élettér és az állatok elválasztására van elfogadható, a helyi szokásokon alapuló lehetőség.

Az a felvetés tűnik reálisnak, hogy egy szinten egy szorosan együttműködő, azaz összetartozó családi egység él. Ez egyiptomi léptékben 3-4 szülőpárt, és a velük együtt élő gyerekeket, családonként összesen 5-8 főt jelent. Ugyanakkor ezen a közösségen belül is nagyon gyorsan változnak az arányok, mivel nagyon gyorsan követik egymást a generációk. Ezért a meghatározott térbeli kereten belül, amit a pillérváz és a külső héj jelent, nagyon fontos a rugalmasságnak és a változtathatóságnak is teret adni - lehet, hogy pár évig a családok egy lakószobát használnak, majd a gyerekek születésével a szülők külön szobát alakítanak ki maguknak, esetleg a gyerekeket is különválasztják kor vagy nem alapján.

Ez dinamika indokolja, hogy a tervben a kulcsfontosságú, állandó tereknek határozzuk meg a helyét azáltal, hogy kijelöljük a szintenkénti közlekedés rendszerét, ami a szintekre bejutás irányát, ezáltal a fogadószoba és az udvar helyét is megadja. A vizesblokk, mint másik elhagyhatatlan, fix elem szintén kötött helyen van az épületben, viszont ezen "magok" között szabad teret adunk az alakításnak, így minden szint le tudja követni az aktuális lakhatási igényt anélkül, hogy az utcai homlokzatra agresszíven ennek a nyoma kiüljön. Ezzel a megoldással talán elérhető, hogy az alapvetően befelé forduló lakóház-térszervezési kultúra

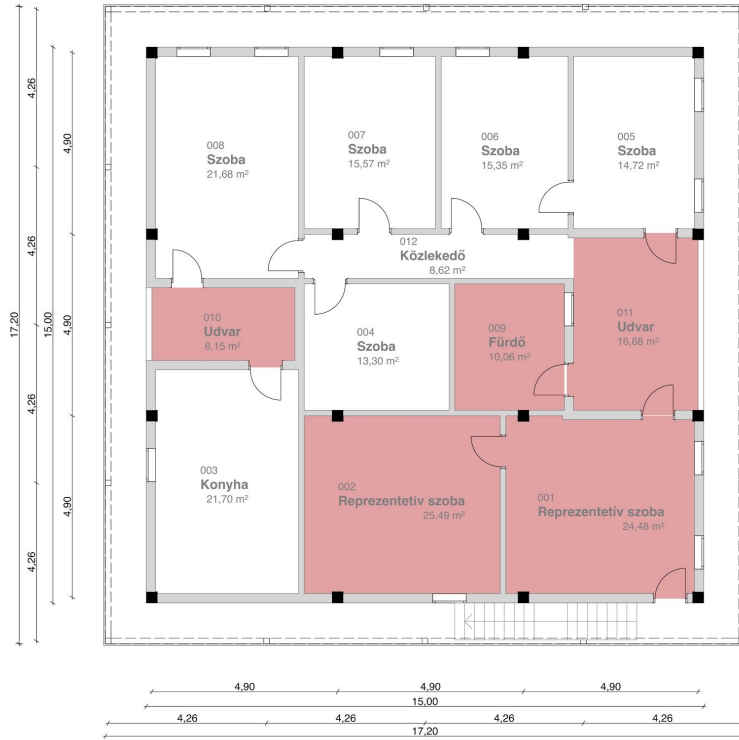
ne kizárólag a belső tér felé forduljon esztétikai igénnyel, hanem lehetőséget teremtsen az utca képének tudatosabb formálására is.

A rajzainkon egy lakóház lehetséges kialakítását ábrázoljuk, de elképzelhető ennek az egységnek a sorolása is olyan módon, hogy a házak között nincsen duplázva a lépcső, hanem ugyanazt használják mindkét oldal megközelítésére. Véleményünk szerint az ismerős anyagok használatával elkerülhetjük azt, hogy a terv és az épület idegenként hasson akár a mostani közegben is, bár a homlokzat tudatosabb, egységes formálása kétségkívül új elem a településen.

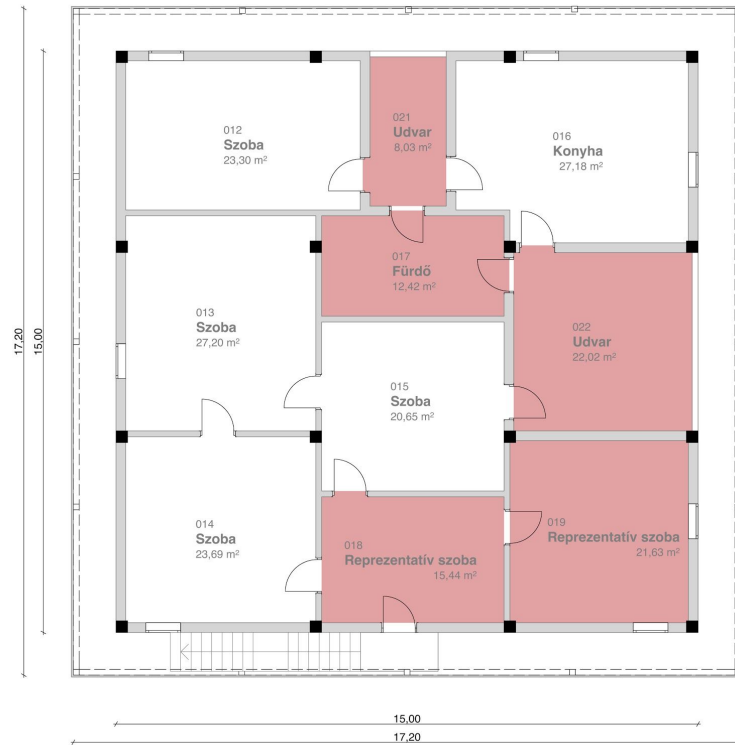

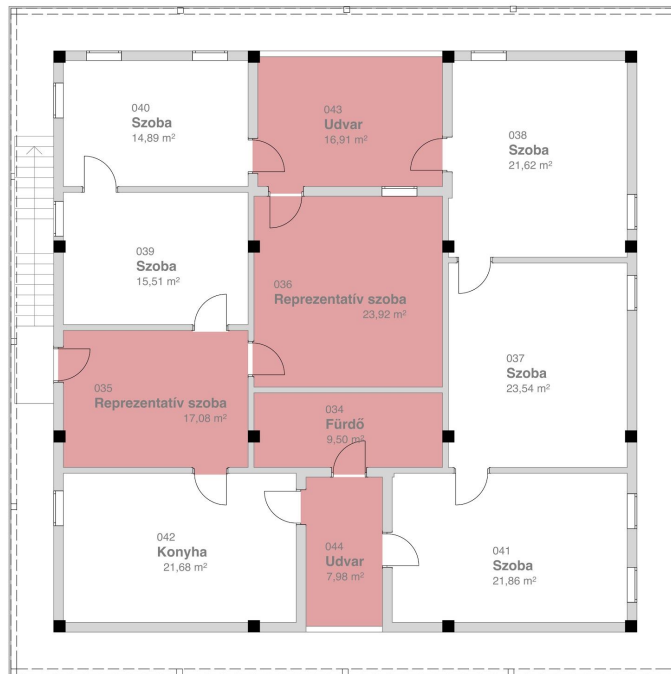
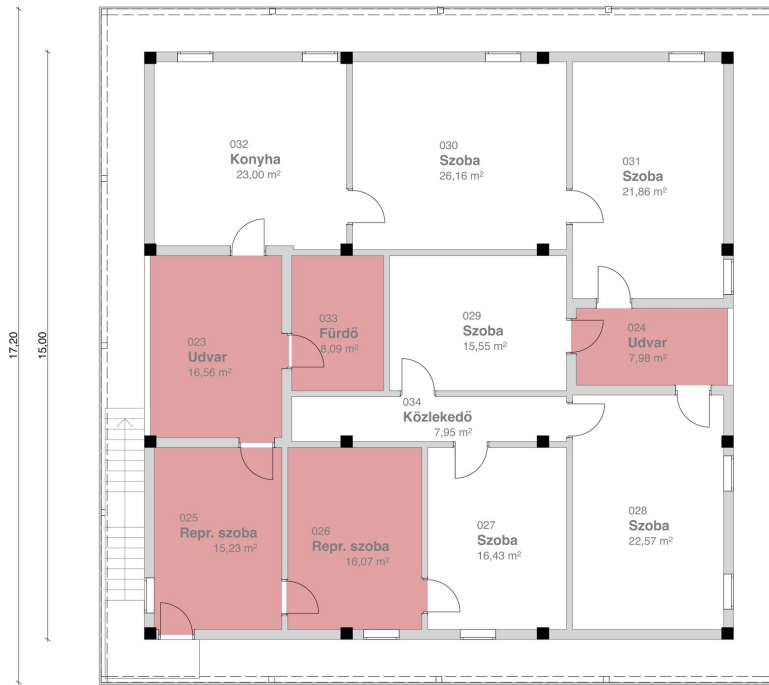
ALAPRAJZI VÁLTOZATOK

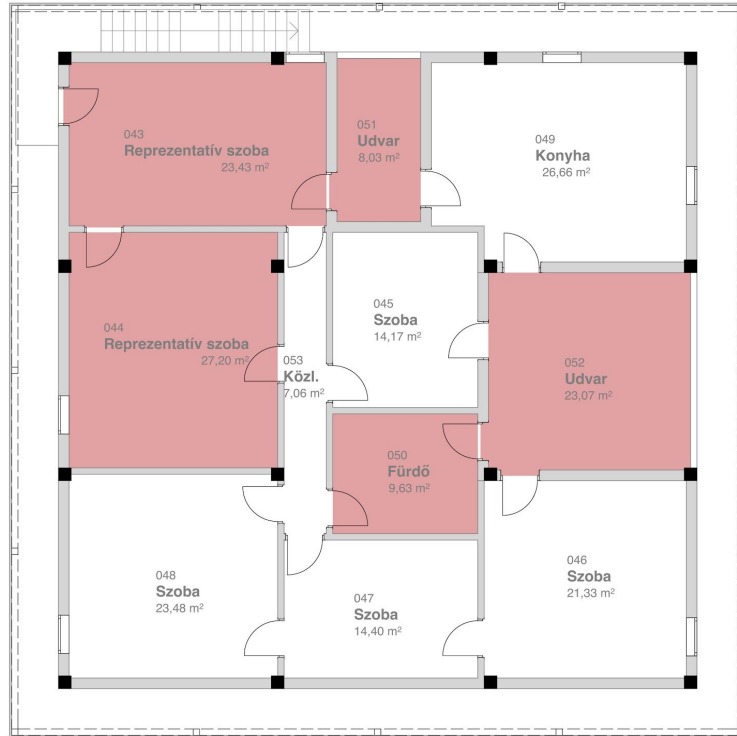
földszint

emeleti szintek:

Inspiráció:

Urban Think Tank
Kéré Architecture
Small Works (Cameron Sinclair Studio)

Bibliográfia:

Ababsa, Myriam, Dupret, Baudouin, Denis, Eric, *Popular housing and urban land tenure in the Middle-East*. The American University in Cairo Press, 2012.

Aravena, Alejandro, Iacobelli, Andres, *Elemental: Incremental Housing and Participatory Design Manual*. Hatje Cantz, 2013.

Dénes Eszter: *Hagyomány és korszerűség. Laszlo Mester de Parajd építésze*. Országépítő 2016/1, 58-63.

ETH Studio Basel, student works: Nile Valley: Urbanization of Limited Resources. Contemporary City Institute, Basel, 2009.

Fathy, Hassan, *A Tale of Two Villages*. Cairo, Ministry of Culture, 1969.

Hamid, Ahmed, *Hassan Fathy and Continuity in Islamic Arts and Architecture. The Birth of a New Modern*. Cairo, AUC Press, 2010.

Lepik, Andres, Beygo, Ayça, Francis Kéré: *Radically Simple*. Hatje Cantz, 2017.

Nagy Eszter, *Fathy és a modern*. 2015 - TDK dolgozat (konzulensek: Dolmány Rita és Vasáros Zsolt DLA), BME Építészmérnöki Kar

Ragette, Friedrich, *Traditional Domestic Architecture of the Arab Region*. Edition Axel Menges, 2003.

van der Speek, Kees, *The Modern Neighbors of Tutankhamun: History, Life, and Work in the Villages of the Theban West Bank*. American University in Cairo Press, 2011.

Singerman, Diane, *Cairo Contested. Governance, Urban Space, and Global Modernity*. The American University in Cairo Press, 2009.

Sims, David, *Egypt's Desert Dreams. Development or Disaster?* AUC Press, Cairo, 2015.

Steele, James, *An Architecture for People. The Complete Works of Hassan Fathy*. Cairo, AUC Press, 1997.

Tibai Frida, Veres Laura, *Vernakuláris építészet és modernizmus Észak-Afrikában*. 2016 - TDK dolgozat (konzulens: Vasáros zsolt DLA), BME Építészmérnöki Kar
lásd: <http://tdk.bme.hu/EPK/kortars-kritika/Hely-udvar-es-ter-Vernakularis-epiteszet>

utolsó letöltés: 2017. 10. 29.

el-Wakil, Leila, *Hassan Fathy dans son temps*. Gollion: Infolio, 2013.

Tanulmányok

McKinsey Global Institute: A blueprint for addressing the global affordable housing challenge, 2014

lásd:<https://www.mckinsey.com/global-themes/urbanization/tackling-the-worlds-affordable-housing-challenge>

utolsó letöltés: 2017. 10. 29.

United Nations Department of Economic and Social Affairs report: World urbanization Prospects, 2014

lásd:<https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>

utolsó letöltés: 2017. 10. 29.

United Nations Habitat report: State of the World's Cities 2012/2013, 2013.

lásd:<https://unhabitat.org/books/prosperity-of-cities-state-of-the-worlds-cities-20122013/>

utolsó letöltés: 2017. 10. 29.